

SĂPĂTURI ARHEOLOGICE DE SALVARE PE TERITORIUL COMUNEI SARICHIROI (JUD. TULCEA)

Vasilica Lungu
Gheorghe Mănușu Adameșteanu

În vara anului 1988 au fost cercetate două movile ce urmau să fie afectate de lucrările de amenajare a terenului¹. Movila 1 se afla la cca. 50 m vest de comuna Sarichioi și la cca. 100 m spre sud de șoseaua ce leagă localitățile Sarichioi și Zebil². Movila 2 era situată la sud de localitatea Sarichioi, în imediata vecinătate a drumului județean Sarichioi-Enisala³. Colectivul șantierului a făcut și două sondaje în zone afectate de fenomene naturale⁴ sau în care intervențiile moderne au deranjat și distrus vestigii arheologice⁵ (fig. 1).

Movila 1

Movila 1 avea dimensiunile de 40 x 50 m (E-V și N-S) și o înălțime de cca. 1,5 m. În cuprinsul acestei movile au fost dezvelite 38 de morminte ce fac parte din două niveluri de înmormântare. Prima etapă este reprezentată de 10 morminte din epoca bronzului, moment de când datează și ridicarea movilei⁶ (Pl. II).

Celei de-a doua etape îi aparțin 28 de morminte de înmormântare, concentrate pe latura sudică a movilei (sferturile A și C); pe latura nordică (sferturile D - B) se înregistrează un singur mormânt (M₃₈) și unul în profilul dintre A și B (M₃₇). Toate mormintele reprezintă înmormântări în poziție dorsală, orientate vest-est, cu unele mici deviații, datorate anotimpului când s-au practicat înmormântările; într-un singur caz - la M₃₀ - întâlnim o deviere mai accentuată de la axa vest-est. Gropile, de formă dreptunghiulară, oscilează între 0,20 - 0,70 m față de nivelul actual de călcare și dau impresia unui singur orizont de înmormântări. În sprijinul acestei ipoteze vine și constatarea că în cuprinsul necropolei nu s-a observat nici o suprapunere de morminte. Înmormântările sunt concentrate în partea centrală a sferturilor A și C și manifestă o tendință de dispunere în câteva șiruri paralele (Pl. I).

Pe vârste și sex se poate consemna următoarea repartiție: 8 copii (M₁₀, M₁₁, M₁₅, M₂₂, M₂₅, M₂₆, M₂₇, M₂₈), 2 adolescenți (M₉, M₃₆), 16 adulți dintre care 6 bărbați (M₁, M₇, M₁₃, M₂₁, M₂₃, M₃₃) și 8 femei (M₄, M₈, M₁₂, M₂₃, M₃₀, M₃₂, M₃₇, M₃₈) și 1 bătrân (M₁₄). Simpla prezentare a acestor cifre este deosebit de elocventă și dovedește că necropola a fost folosită o perioadă mai îndelungată de către o populație stabilă în rândul căreia, în mod surprinzător, mortalitatea infantilă nu era prea ridicată.

Pe baza elementelor de ritual putem afirma că necropola era folosită de către o comunitate creștină. După cum am precizat deja, cu excepția M₃₀, scheletele sunt îngropate cu privirea spre răsărit. O parte dintre ele sunt protejate pe latura nordică cu o scândură dispusă paralel cu groapa mormântului; la M₂₃ întâlnim o bucată scurtă de scândură ce proteja craniul. Scândura apare la 4 morminte de copii, 4 morminte de femei și 4 morminte de bărbați ce sunt repartizate pe tot cuprinsul necropolei. Deci, nici din răspândirea lor, nici din repartiția pe vârste și sex, nu se observă vreo anumă preferință sau individualizare în practicarea acestei obiceii, care se impune ca o formă specifică de ritual a acestei comunități.

Majoritatea scheletelor au mâinile întinse pe lângă corp; cealaltă variantă este reprezentată de 4 morminte (M₈-femeie, M₉-adolescent, M₁₁-copil, M₁₅-copil) unde mâna dreaptă este așezată pe lângă corp iar mâna stângă se sprijină pe bazin. Tot aici trebuie menționat că la 10 morminte - M₄, M₅, M₇, M₁₅, M₂₆, M₂₇, M₂₈, M₃₂, M₃₃ - craniul este întors cu privirea spre mâna dreaptă.

În cadrul necropolei se întâlnește și o situație cu totul surprinzătoare ce apare ca o dovadă a unor reminescențe de ritual păgân: la 5 morminte, s-a observat îndepărtarea unei părți din corp: la M₁ - un adult cu mâinile depuse pe lângă corp - se constată îndepărtarea craniului și a antebrațului stâng (Pl. II/1 și VI); la M₂ - un adolescent cu mâinile pe lângă corp - a fost găsită doar partea superioară a scheletului, până la bazin. Îngroparea sa la o adâncime mai mică (-0,48 m) nu ne permite să fim siguri că ne aflăm în față unei mutilări, sau a faptului că scheletul a fost deranjat de arături (Pl. II/2). La M₅ a fost tăiată doar palma stângă. În schimb la M₂₅, de copil, se observă clar că mâna dreaptă a fost intenționat îndepărtată. Ultimul exemplar întâlnit este și mai sugestiv: la M₃₁, un adolescent, au fost tăiate craniul și toată partea stângă. Obiceiul mutilării scheletelor este un fenomen deosebit de frapant și se întâlnește pe o arie destul de întinsă în perioada feudalismului timpuriu.

În Dobrogea s-au cercetat destul de puține morminte de înhumăție pentru ca acest obicei să poată fi urmărit: singurele analogii se pot face cu descoperirile din necropola tumulară de la Chilia⁷. Morminte cu labele picioarelor tăiate întâlnim și în cimitirul din secolul al X-lea de la Ciumbud⁸. Semnalări mai numeroase, urmare poate și a faptului că au fost dezvelite mai multe necropole, provin din Banat. La Ilidia - Dealul Oblita s-au descoperit 8 morminte din secolul al XIII-lea: la M₂ craniul și două vertebre au fost tăiate și puse pe piept⁹. La Gornea-Păzăriște, din 7 morminte, unul are palma mâinii stângi tăiată și așezată pe torace¹⁰. Din 11 morminte feudal-timpurii de la Gornea-Pojejena, două prezintă intervenții: la M₄ brațul drept și câteva coaste iar la M₅ numai brațul drept¹¹. Numărul mai mare de morminte dezvelite la Gornea-Căunița de Sus (42 din sec. XI - XII) a făcut să crească proporțional numărul descoperirilor aflate în discuție, 6 dintre ele au fost deranjate încă din vechime, având oasele *tăiate și dizlocate*¹², deplasate de lângă trunchi și

așezate în poziție neanatomică pe trunchi sau alături în groapă¹³. Dincolo de Dunăre, în Iugoslavia, superstițiile legate de vampiri și credințele generate de ele au persistat până la începutul secolului XX¹⁴. Pentru perioada în discuție, date sugestive furnizează o necropolă de 116 morminte de la Vajuga-Pesak (secolele XII - XIV): cinci cranii au fost dizlocate, trei intervenții s-au făcut asupra toracelui, două la brațe și una la picioare. Mai mult chiar, la M₃₂, după ce craniul a fost deplasat a fost apoi fixat cu ajutorul unui piron înfipt în orbită¹⁵. Pentru Iugoslavia mai putem consemna și practicile din necropola de la Trnjane¹⁶. Extinzând aria investigațiilor, constatăm că aceste obiceiuri se întâlnesc și în Bulgaria (secolele IX - X)¹⁷ sau pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice (secolele X - XII)¹⁸. Mai puțin frecventă, această practică este întâlnită și în Silezia (sec. IX - XI)¹⁹.

Revenind la necropola de la Sarichioi trebuie precizat că toate cele 28 de morminte sunt lipsite de orice obiect de inventar (în M₂₂, lângă piciorul drept, s-a găsit un vârf de săgeată tipic pentru secolele IV - III î.Chr. și care a fost antrenat în momentul săpării gropii mormântului).

În aceste condiții, pentru stabilirea perioadei de funcționare a necropolei, se poate lua în considerație ritualul folosit. Mormintele cu mutilări intenționate se întâlnesc pe o perioadă mai îndelungată (secolele IX - XVI) și ele nu ne pot folosi decât ca un reper foarte larg. Pentru eventualele precizări trebuie să luăm în considerare și celelalte aspecte întâlnite. Folosirea exclusivă a înhumației ne-ar putea sugera ca termen *post quem* secolul al X-lea. Acum, spre mijlocul acestui secol dispăre practica incinerăției și se trece la folosirea în exclusivitate a înhumației. Dispunerea brațelor pe lângă corp, ca o caracteristică a necropolei, ne îndreaptă spre același interval care nu poate să depășească secolul al X-lea²⁰. Pentru secolul al XI-lea se cunosc numeroase necropole în care majoritatea mormintelor au brațele încrucișate pe piept sau bazin și inventarul funerar este deosebit de variat. Încadrarea într-o perioadă mai timpurie - secolul IX sau chiar VIII - ne-ar pune într-o situație unică²¹, știut fiind că necropolele sunt birituale iar inventarul mormintelor de înhumație este format din obiecte de ofrandă sau piese de podoabă și îmbrăcăminte²².

O posibilă confirmare a unei datări în secolul al X-lea ne-ar putea oferi necropola de la Mihai Bravu. Într-o movilă din epoca bronzului s-au descoperit și 5 morminte de înhumație, orientate vest-est, tot fără inventar. Încadrarea lor în secolul al X-lea s-a făcut pe baza unor fragmente ceramice dintr-un vas spart ritual pe o vatră²³.

În final putem spune că la Sarichioi există o necropolă ce aparține unei comunități creștine în sânul căreia persistau încă unele ritualuri cu caracter păgân.

Numărul mare de morminte pentru această perioadă, concentrarea și dispunerea lor pe rânduri într-o anumită zonă a movilei, lipsa suprapunerilor, precum

și repartitia lor pe vârste și sexe (copii, adolescenți, femei, bărbați, bătrâni) reprezintă tot atâtea argumente care pledează pentru o comunitate românească stabilă²⁴, care a folosit continuu acest cimitir pe o perioadă mai îndelungată²⁵.

Descrierea mormintelor

- M₁** - h = 0,35 m; orientat V-E; bărbat, cu mâinile pe lângă corp, sprijinite pe picioare. L = 1,51 m; conservare foarte bună. Au fost tăiate intenționat cutia craniană și antebrațul stâng; după mutilare palma a fost așezată pe picior (Pl. II, IV).
- M₂** - h = 0,38 m; orientat V-E; adolescent, cu brațele pe lângă corp, păstrat doar până la bazin. L = 0,48 m; conservare slabă (Pl. II).
- M₃** - chiruit - acoperit cu ocră - epoca bronzului (Pl. II).
- M₄** - h = 0,65 m; orientat V-E; femeie, cu craniul întors spre dreapta și brațele pe lângă corp. L = 1,63 m; conservare foarte bună. La 0,40 m spre N este protejată cu o scândură pusă pe cant (Pl. III și VI).
- M₅** - h = 0,65 m; orientat V-E; femeie, cu craniul întors spre dreapta și brațele pe lângă corp. L = 1,45 m; conservare bună, pe latura de nord protejată cu o scândură. Palma mâinii stângi este tăiată și îndepărtată (Pl. III).
- M₆** - h = 0,52 m; orientat V-E; adult, cu craniul întors spre dreapta și mâinile pe lângă corp. L = 1,43 m; conservare bună; pe latura de nord protejată cu scândură (Pl. III și VI).
- M₇** - h = 0,57 m; orientat V-E; bărbat, cu craniul întors spre dreapta și brațele pe lângă corp cu palmele sprijinite pe picioare. L = 1,47 m; conservare bună; pe latura de nord protejată cu scândură (Pl. III și VI).
- M₈** - h = 0,64 m; orientat V-E; femeie, cu mâna stângă pe abdomen și dreapta, pe lângă corp. L = 1,50; conservare foarte bună; pe latura de nord protejată cu scândură (Pl. IV și VI).
- M₉** - h = 0,48 m; orientat V-E; adolescent, cu mâna stângă pe bazin și dreapta sprijinită pe picior. L = 1,29 m; conservare bună (Pl. IV și VI).
- M₁₀** - h = 0,69 m; orientat V-E, cu deviație de 30° spre sud; copil, cu mâinile pe lângă corp. L = 0,80 m; conservare slabă (Pl. IV și VI).
- M₁₁** - h = 0,54 m; orientat V-E, cu deviație de 30° spre nord; copil, cu mâna stângă pe abdomen și mâna dreaptă pe lângă corp. L = 0,97 m; conservare slabă (Pl. IV).
- M₁₂** - h = 0,58 m; orientat V-E, deviat spre sud cu 45°; femeie, cu mâinile pe lângă corp. L = 1,55 m; conservare bună (Pl. VII).

- M₁₃** - h = 0,62 m; orientat V-E; bărbat, cu mâinile pe lângă corp, sprijinite cu palmele pe picioare. L = 1,69 m; conservare bună cu gura deschisă; pe latura de nord protejat cu scândură (Pl. IV).
- M₁₄** - h = 0,64 m; orientat V-E; bătrân, cu mâinile pe lângă corp. L = 1,76 m; pe latura de nord protejat cu scândură (Pl. V, VII).
- M₁₅** - h = 47 m; orientat V-E; copil, cu mâna stângă pe bazin și mâna dreaptă pe lângă corp. L = 0,95 m; conservare bună.
- M₁₆** - chircit - epoca bronzului (Pl. V).
- M₁₇** - chircit - epoca bronzului.
- M₁₈** - chircit - epoca bronzului.
- M₁₉₋₂₀** - chirciți - epoca bronzului.
- M₂₁** - h = 0,67 m; orientat V-E; bărbat, cu mâinile pe lângă corp sprijinite cu palmele pe picioare. L = 1,86 m; conservare bună.
- M₂₂** - h = 0,48 m; orientat V-E; copil, cu mâinile pe lângă corp. L = 1,22 m; conservare bună; pe latura de nord protejat cu scândură. Deasupra piciorului drept, un vârf de săgeată cu vârful în jos, din secolele IV - III a.Chr., antrenat în momentul săpării gropii.
- M₂₃** - h = 0,64 m; orientat V-E, deviat 30° spre sud; femeie, însărcinată, cu mâinile pe lângă corp. L = 1,55 m; conservare bună; craniul protejat cu o scândură dispusă oblic (Pl. V, VII).
- M₂₄** - chircit - epoca bronzului.
- M₂₅** - h = 0,20 m; orientat V-E; copil cu craniul spart de plug; mâna stângă pe lângă corp, mâna dreaptă lipsă - tăiată sau antrenată de plug (?). L = 0,78 m; pe latura de nord protejat cu o scândură.
- M₂₆** - h = 0,52; orientat V-E; copil, cu mâinile pe lângă corp și craniul întors spre dreapta. L = 1,01 m; conservare bună; pe latura de nord protejat cu scândură (Pl. VII).
- M₂₇** - h = 0,38 m; orientat V-E; copil, cu mâinile pe lângă corp. L = 0,71 m; conservare bună (Pl. VII).
- M₂₈** - h = 0,35; orientat V-E; copil, cu mâinile pe lângă corp și capul întors spre dreapta. L = 1,10 m; conservare bună; pe latura de nord protejat cu scândură (Pl. VII).
- M₂₉** - h = 0,67 m; orientat V-E; bărbat, cu mâinile pe lângă corp. L = 1,73 m; conservare bună.
- M₃₀** - h = 0,63 m; deviat spre nord cu 60°; femeie cu mâinile pe lângă corp. L = 1,42 m; conservare bună (Pl. VII).
- M₃₁** - h = 0,60 m; deviat spre nord cu 30°; adolescent, cu craniul și partea stângă a trupului îndepărtate intenționat. L = 1,22 m.

- M₃₂ - h = 0,58 m, deviat spre nord cu 30⁰; femeie, cu mâinile pe lângă corp și capul întors spre dreapta.
- M₃₃ - h = 0,63, orientat V-E; bărbat, cu mâinile pe lângă corp și capul întors spre dreapta. L = 1,62 m; conservare bună.
- M₃₄ - chircit - epoca bronzului.
- M₃₅ - chircit - epoca bronzului.
- M₃₆ - chircit - epoca bronzului.
- M₃₇ - h = 0,77 m; orientat V-E; femeie cu mâinile pe lângă corp. L = 1,52 m; conservare bună.
- M₃₈ - h = 0,32 m; orientat V-E; femeie cu mâinile pe lângă corp. L = 1,58 m; conservare bună.

Movila 2

Movila 2 avea dimensiunile de 36 x 60 m pe coordonatele E-V și N-S. Mult mai aplatizată decât movila 1 din cauza nivelărilor repetate determinate de schimbarea culturilor din zonă²⁶, movila 2 atinge o înălțime de maxim 0,75 m. Din același motiv, stratul de pământ negru din manta mai păstra o grosime de 0,30 - 0,45 m, alcătuind în mare parte arabilul actual, suprapus direct peste pământul galben lutos.

Lucrările s-au desfășurat doar în jumătatea vestică a movilei (pe o suprafață de 18 x 30 m), unde au fost observate chiar la suprafața terenului fragmente de oase umane. Adâncimea maximă a săpăturii s-a obținut pe centrul secțiunii, la -1,75 m. În stratul de pământ degajat au fost cercetate șase morminte de înhumatie, atribuibile celor două niveluri de înmormântări surprinse mai clar în prima movilă. Dintre acestea, două aparțin epocii bronzului, marcând momentul inițial al utilizării zonei. Acestea coboară în pământul galben până la adâncimea de -1,70 m. Celelalte morminte, degajate în mare parte de arătură, aparțin celui de-al doilea nivel de înmormântări. Numărul lor a fost probabil mult mai mare, dovadă fiind prezența frecventă a fragmentelor osteologice risipite în stratul arabil. Deși rezultatele sunt mult mai sărace în raport cu primul caz, s-a putut totuși consemna funcționarea concomitentă a celor două complexe funerare în ambele etape cronologice.

SONDAJ 1 - în punctul "La grădină"

Erodarea continuă și accelerată a țărmului vestic al lacului Razelm a dus la distrugerea puternică a vestigiilor arheologice semnalate deja aici de mai multă vreme. O primă examinare și selectare a lor, din punct de vedere cronologic și

spațial, s-a operat în urma sondajelor efectuate de Irina și Ernest Oberländer Târnoveanu în anii 1976 și 1978²⁷.

În anul 1988, reluând seria perieghcelor, între marginea sudică a satului și insula Grădiște, au fost culese mai multe materiale care vin în completarea inventarelor publicate anterior de către autorii menționați mai sus.

I) În punctul *La Bursuci* a fost identificată, în timpul săpăturilor din anul 1978, o așezare încadrată în ultima fază a culturii Boian în tranziție spre cultura Gumelnița, suprapusă de o necropolă din epoca bronzului²⁸. Aici a fost găsit în ruptura malului un vas fragmentar alături de câteva oase umane din componența membrilor inferioare. Acestea constituie, probabil, resturile unui mormânt din seria atribuită unei culturi *de la sfârșitul neoliticului și începutul epocii bronzului*²⁹.

1) MDD - Tulcea, inv. 43.640, *La Bursuci*, passim. (Pl. VIII/1)

Vas lucrat cu mâna dintr-o pastă densă, cu mică și pietricele în compoziție, care prin ardere a căpătat nuanțe diferite, de la bej-gălbui la cenușiu închis. Forma, ușor tronconică, cu un gât scurt continuat cu un umăr profilat și un corp care se strânge spre bază, reprezintă, deocamdată, un unicat în colecția muzeului tulcean. Vasul este decorat pe corp cu serii de câte două pliuri întrerupte de câte doi butoni conici. Suprafața exterioară prezintă ușoare urme de lustruire. Pe fund a rămas imprimat, probabil de la un suport, semnul ↓.

Dimensiuni: diam. gură = 0,125; diam. fund = 0,06.

II) În punctul *La Grădină* au fost identificate, numai prin descoperiri întâmplătoare, urme materiale repartizate pe mai multe epoci istorice³⁰. Printre acestea au fost semnalate fragmente de căni cu toarte supraînălțate și vase bitronconice care atestă cultura Babadag, faza III. Acestui moment atribuim și noi fragmentul de ceașcă găsit pe țărmul lacului Razelm.

2) MDD - Tulcea, fără număr de inventar, *La Grădină*, 1988, passim. (Pl. VIII/2).

Fragment de ceașcă lucrată cu mâna dintr-o pastă cenușie, cu particule de calcare și mică. Corpul este ușor bombat, marcat cu o incizie la punctul de joncțiune cu gâtul cu profil concav, prelungit cu o buză teșită și evazată. Pe suprafața exterioară se mai pot observa urme de lustruire.

III) Între punctul *La Grădină* și limita sudică a satului, foarte aproape de zona sondajului efectuat de autorii menționați mai sus, au fost culese de pe țărmul lacului două toarte de amfore grecești cu ștampilă:

Thasos

3) MDD - Tulcea, inv. 43.641, Sarichioi, 1988, passim. (Pl. IX/9)

Θασιω/v

neclar

[.....]

Etniconul apare scris pe latura mică a ștampilei. Restul inscripției ca și simbolul au fost șterse ca urmare a rulajului repetat al torții în apele lacului.

4) MDD - Tulcea, inv. 43.642, Sarichioi, 1988, passim. (Pl. IX/10)

[Βόρυος]

'ασ[τυνόμου]

cap de

'Αττα[λου]

divinitate ?

gr. IV, în jur de 280. Histria, V. Canarache, cat. 358. Încă un exemplar al astynomului 'Ατταλος a fost identificat în colecția școlii din Sarichioi și publicat de V. Lungu, *Dacia*, XXXV, 1991, cat. 25 (cu producătorul (Βόρυος)).

IV) La circa 70 m de limita sudică actuală a comunei Sarichioi, ne-a atras atenția, în ruptura malului, un strat gros de cenușă, însoțit de bulgări de chirpic, fragmente ceramice și oase de animale. În acest punct am efectuat un sondaj de control prin trasarea a trei casete cu dimensiuni de 4 x 4 m, cu martori de racord de 2 m.

Caseta I (C1)

Stratigrafia înregistrată aici corespunde în parte celei întreprinse de Irina și Ernest Oberländer, în sondajul efectuat la circa 500 m sud. Micile diferențe observate se explică prin depunerile acumulate de pe partea vestică a colinei în răstimpul scurs între aceste două momente. Ca urmare, stratul vegetal completat an de an cu noi depuneri atinge acum o grosime ce cca. 0,40 - 0,50 m. De la această cotă, coboară până la 0,80 m, un pământ negru mazăros, afânat, în care apar fragmente ceramice și oase de animale și păsări. Printre acestea semnalăm fragmente de la vase lucrate cu mâna și decorate cu brâu alveolat întrerupt din loc în loc de impresiuni digitale și un fragment din gâtul unei amfore de Rhodos, cu urme de vopsea roșie sub buză, iar mai jos trasată litera grecească Γ (Pl. IX/11).

În continuarea lui am înregistrat un strat de pământ castaniu-gălbui, amestecat cu material arheologic, care se deschide treptat spre galben până la adâncimea de -1,20 m. La baza acestui strat au fost dezvelite resturile unei podele de locuințe, pe o suprafață de aprox. 2,25 x 3 m, de pământ galben bine bătătorit. Pe această podea, spre latura sud-estică a fost amenajată o vatră, pe o platformă înălțată cu cca. 2 - 3 cm deasupra podelei. Ea se identifică printr-un pământ ars până la roșu,

foarte tare, cu diam. de aprox. 0,90 x 0,70 m. În partea estică a vetrei se afla un strat de cenușă, gros de până la 0,10 - 0,15 m, având în compoziția sa cărbuni. Pe întreaga suprafață rezervată locuinței apar frecvent bucăți de chirpic. Materialul ceramic descoperit în inventarul locuinței este foarte fragmentar și, în același timp, foarte sărac. De la nivelul podelei au fost adunate mai multe fragmente atipice de la amfore de Thasos și Sinope, unele dintre ele cu urme de ardere secundară, fragmente de vase autohtone lucrate cu mâna dintr-o pastă grosolană, cu sau fără decor dintr-un brâu alveolar, fragmente osteologice. Sărăcia materialului, ca și reperarea celui existent în fragmente foarte mărunte, ne îndeamnă să presupunem că ele aparțin mai mult stratului de umplutură care a acoperit locuința decât inventarului acesteia. În aceste condiții putem presupune părăsirea locuinței și golirea ei înainte de a fi distrusă prin foc (Pl. VIII/3, IX/6, 7, 8).

Caseta 2 (C₂)

Situația stratigrafică se compune din alternanța aceluiași straturi de pământ reperate în C₁. Materialul arheologic rămâne în continuare sărac, dominat de pansele de amfore thasiene și sinopeene. Pe latura estică, spre lac, a fost curățată o groapă cu dimensiuni de: diametru = 1,70 m, înălțime = 0,60 m (Gr. 1). Mare parte din ea a fost distrusă în urma prăbușirii malului. Umplutura gropii, formată dintr-un pământ castaniu-închis, afânat, a fost lipsită complet de material arheologic.

O altă groapă (Gr. 2) cu dimensiunile de: diametrul = 1,50 m, înălțimea = 0,90 m, a fost cercetată pe latura nordică a casetei. Pereții ei pornesc de la baza stratului de pământ negru, (depistat în C₁, cu material elenistic semnalat prin prezența fragmentului rhodian). Și în acest caz, ne surprinde lipsa totală a materialului arheologic din umplutura gropii.

Caseta 3 (C₃)

Remarcăm în continuare respectarea aceleiași stratigrafii și, totodată, prezența sporadică a materialului arheologic. Aici a fost cercetată parțial o groapă, Gr. 3, distrusă în mare parte prin prăbușirea malului. Ea aparține unui nivel înregistrat în stratul de pământ castaniu-gălbui în care s-a și conturat, cu dimensiunile aproximative de: diam. gurii = 1,40 m, diam. bazei = 1,50 m, înălțimea = 0,55 m. Umplutura este formată dintr-un pământ castaniu afânat, amestecat cu oase de animale și păsări, fragmente ceramice de la vase ceramice locale lucrate cu mâna dintr-o pastă grosolană (Pl. VIII/4, 5).

Spre latura de vest a casetei, la cca. 1,60 - 1,70 m de marginile gropii 3, s-a conturat o zonă compactă de pietre în forma literei L, cu dimensiunile de : lungimea = 1,60 m, lățimea = 0,50 - 0,60 m. Suprafața acoperită cu unul sau două rânduri de pietre s-a conturat la baza stratului de pământ castaniu. Aceasta căpăcuiește parțial o

groapă (Gr. 4) cu dimensiunile de: diametrul = 2,10 m, înălțimea = 1,00 m, săpată în pământul galben. Printre pietre, ca și în umplutura gropii formată din pământ negru omogen, apar fragmente osteologice de la animale mari și fragmente ceramice atipice. Spre centrul gropii și în apropierea platformei de pietre au fost găsiți cărbuni și cenușă. Din primele observații deducem că platforma de piatră și groapa alcătuiesc împreună un complex unitar, al cărui rol, probabil ritual, îl putem doar presupune.

Pe latura ei de vest aceasta este intersectată de o altă groapă (Gr. 5) care coboară de la baza pământului negru și are următoarele dimensiuni: diam. bazei = 2,00 m, diam. gurii = 1,55 m, înălțimea = 1,45 m. Umplutura ei este formată din pământ negru cenușos și conține chirpic ars, oase de animale, fragmente ceramice atipice de la vase indigene modelate cu mâna sau panse de amfore thasiene.

5) MDD-Tulcea, inv. 43644, 1988, groapă 3.

Fragment din partea superioară a unei căni realizată dintr-o pastă maroniu-roșcată, grosolană, cu pietricele de diferite dimensiuni în compoziție, modelată cu mâna. Corpul este globular, gâtul înalt și ușor evazat, terminat cu o buză teșită din care pornește toarta în formă de panglică, ușor supraînălțată, prinsă cu celălalt capăt de corp. Suprafața exterioară este lustruită (Pl. VIII/5).

6) MDD-Tulcea, inv. 43643, 1988, groapă 3.

Castron fragmentar, obținut dintr-o argilă grosolană, având ca degresanți pietricele și cioburi pisate. Corpul este tronconic. Buza, curbată spre interior, este teșită oblic. Fundul este plat. Sub buză se mai păstrează urmele unor butoni (3 ?) (Pl. VIII/4). Dimensiuni: diam. gurii = 0,165, diam. fund = 0,08, înălțimea = 0,09.

CONCLUZII

Cercetările anterioare au arătat că între marginea actuală a satului și punctul *La Bursuci* a existat o așezare getică deschisă, risipită pe o suprafață de cca. 2,5 km, cu gospodării izolate sau grupate în mici aglomerări, excluzând posibilitatea deplasării în timp a așezării sau existența mai multor așezări din perioade diferite³¹. Singurul nivel intersectat în sondajul anterior a fost interpretat de către autorii lui ca aparținând unei locuiri de scurtă durată, databilă la mijlocul secolului IV a.Chr. Însă numărul destul de semnificativ al descoperirilor întâmplătoare, multe dintre ele aflate în colecția Școlii generale din Sarichioi, asigură un interval mult mai larg, delimitat între secolele IV - II a.Chr.

Ultimele noastre date, obținute din studierea toartelor de amfore ștampilate recuperate din zonă, ne-au condus la recunoașterea a două etape cronologice distincte:

- primul moment, care corespunde desigur cu începutul locuirii în acest spațiu, a fost stabilit între 340/330 și 270/260, cu ajutorul exemplarelor timbrate din centrele: Thasos, Heracleea Pontică, Sinope, Chersones și Akanthos³².

- al doilea moment, datat în ultimii ani ai sec. III - prima jumătate a sec. II a.Chr., este bine marcat prin exemplarele rhodiene din grupele cronologice III și IV (205 - 175 și, respectiv, 175 - 146).

Completarea acestor informații cu noile date stratigrafice din sondajul nostru, indică existența a cel puțin două niveluri de locuire:

- primului nivel, și cel mai recent (sfârșitul sec. III - prima jumătate a sec. II a.Chr.) îi atribuim gropile 1, 2, 5;

- nivelul doi, surprins și de primii investigatori ai zonei, se identifică în continuare prin existența aceluiași tip de locuință cu vatră, și se completează cu depistarea unui nou tip de complex (groapa 4 cu platforma de piatră), căruia i-am atribuit o funcționare rituală.

Disponerea lor stratigrafică în raport cu celelalte complexe mai recente ne determină să le atribuim primul moment cronologic, stabilit prin intermediul toartelor ștampilate între anii 340/330 și 270/260 a.Chr.

Note

1. Colectivul de arheologi a fost format din Gavrilă Simion, Vasilica Lungu și Gheorghe Mănușcu-Adameșteanu.
2. Movila I a fost cercetată de Gheorghe Mănușcu-Adameșteanu.
3. Movila II a fost cercetată parțial de Vasilica Lungu.
4. La sud de comuna Sarichioi, în punctul "La Grădină" (numărul 3 pe plan), se află o întinsă așezare getică, într-o zonă puternic afectată de eroziune. Mare parte din suprafața pe care Irina Oberländer-Târnoveanu și Ernest Oberländer-Târnoveanu au efectuat sondajele din anii 1976 și 1978, se află prăbușită în apele lacului Razelm. Foarte des, în ruptura malului, apar materiale arheologice. Pentru salvarea unora dintre acestea, Vasilica Lungu a efectuat un mic sondaj foarte aproape de marginea satului și la cca. 500 m de zona cercetată de specialiștii menționați mai sus.
5. La nord de comuna Sarichioi (numărul 4 pe hartă), cu ocazia unor lucrări de nivelare a terenului, au fost scoase la iveală numeroase fragmente osteologice. Efectuarea unei secțiuni de control de către Gh. Mănușcu-Adameșteanu a surprins mai multe morminte dintr-o necropolă creștină, datată pe baza inventarului funerar - inele și pandative de argint, cercei din argint aurit - la sfârșitul evului mediu (sec. XVII - XVIII).
6. Descoperirile din epoca bronzului din cele două movile vor fi studiate și prezentate de Gavrilă Simion într-o lucrare separată.
7. Săpături inedite efectuate în anii 1984 - 1985 de către Gheorghe Mănușcu-Adameșteanu și Ioan Vasiliu.
8. Dankanitis A. și Ferenczi I., *Materiale* VI, 1959, pp. 605 - 607.
9. Uzum I., *Banatica* I, 1971, p. 161.
10. idem, *Banatica* II, 1973, p. 408; idem, *Tibiscus* III, *Istorie-arheologie*, 1974, pp. 160 - 161.
11. *ibidem*.
12. Sublinierea ne aparține.

13. idem, *Banatica VI*, 1981, p. 182.
14. G. Marjanovic-Vujovic, Vajuga-Pesak, *La nécropole médiévale II, Cahiers des Pontes de Fer*, Belgrade, III, 1986, p. 184.
15. *ibidem*.
16. idem, *Trnjane*, Beograd, 1984, *passim*.
17. Dimităr II. Dimitrov, *Izvestia Varna VI (XXI)*, 1970, pp. 27 - 28; idem, *Izvestia Varna VII (XXII)*, 1971, p. 75; idem, *Izvestia Varna VIII (XXIII)*, 1970, pp. 59 - 60; Dimka Stojanova-Serefimova, *Die neuentdeckte mittelalterliche Nekropole beim Dorf Tuchoviste, Kreis Blaboevgrad*, în *Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie Slave*, Bratislava, 7 - 14 septembre, 1975, vol. I, Bratislava, 1979, p. 791; idem, *Etudes balkaniques* 4, 1989, pp. 94 - 95.
18. Pletneva, *Ot kocevii k gorodam Saltovo'maiatkaia kultura*, Moscova, 1967, pp. 80, 97 - 98; *Drevnaia kultura Moldavii*, Chişinău, 1974, pp. 141 - 143.
19. H. Cehak-Holubowiczowa, *Découvertes liées au culte païen en Silesie au cours du haut Moyen Âge*, în I-er Congrès International d'Archéologie Slave, 1970, pp. 408 - 409.
20. În secolele XII - XII, când majoritatea mormintelor se caracterizează prin absența inventarului funerar, dispunerea brațelor pe lângă corp este foarte rar întâlnită.
21. Pentru o privire de ansamblu asupra necropolelor din Dobrogea, vezi Silvia Baraschi, *SCIVA* 28, 3, 1977, pp. 403 - 417.
22. La Capidava s-au cercetat cca. 350 de morminte din secolele IX - XI (de remarcat faptul că toate sunt de înhumatie), dintre care cca. 15 - 20 aveau inventar - informații oferite cu multă amabilitate de către Radu Florescu și Valerică Georgescu. Pentru alte descoperiri dobrogene, vezi Silvia Baraschi, *op. cit.*, pp. 407 - 408.
23. Cercetări inedite efectuate de Ioan Vasiliu.
24. Lipsa inventarului funerar și a ofrandelor de păsări sau animale constituie argumente care pledează împotriva atribuirii mormintelor unei populații bulgare. Pentru descoperiri contemporane de pe teritoriul Bulgariei, cu inventar reprezentativ și cu ofrande depuse ritual, vezi Jivka N. Vajarnova, *Slaviani i probilgari po dannina nekropolite ot VI - XI v. na teritoriata na Bălgaria*, Sofia, 1976. La cele menționate mai sus putem adăuga și observația că mormintelor de înhumatie din Bulgaria sunt orientate cu precădere pe direcția nord-sud.
25. O așezare din perioada feudalismului timpuriu, descoperită la cca. 1 km sud de movila I, ar putea reprezenta așezarea contemporană cu necropola.
26. De la săteni am primit informația că, prin anii '50, zona a fost plantată cu viță de vie. Acesta este probabil momentul care explică în mare măsură, distrugerea în bună parte a tumulului.
27. Irina și Ernest Oberländer-Târnoveanu, *Aspecte ale civilizației geto-dace din Dobrogea în lumina cercetărilor din așezarea de la Sarichioi (sec. IV - II a.Ch.)*, *Peuce* VIII, 1980, pp. 77 - 142.
28. *ibidem*, p. 77.
29. idem, *Așezarea neolitică și necropola de la Sarichioi (jud. Tulcea)*, MCA, Oradea, 1979, p. 64.
30. *ibidem*, 1980, p. 78.
31. *ibidem*, p. 81.

32. Atribuim acestui cadru trei exemplare: două publicate de Irina și Ernest Oberländer-Târnoveanu, *Peuce VIII*, 1980, p. 104, cat. 67 - 68 și pl. 35/4, 5. Unul dintre ele (cat. 68) poartă monograma =AK, care semnifică,

probabil, prescurtarea numelui acestui centru. Al treilea exemplar a fost publicat de V. Lungu, *Dacia XXXV*, 1991, cat. 21 și atribuit greșit Amphipolisului.

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques de sauvegarde pratiquées en 1988 dans la zone de la commune de Sarichioi (dépt de Tulcea) ont fourni de nouvelles données concernant des âges révolus dans le périmètre respectif.

On a commencé par explorer deux tumuli du voisinage de la localité actuelle de Sarichioi, notés I et II. Le tumulus I a livré 38 tombes à deux horizons funéraires: le premier illustré par 10 sépultures de l'âge du bronze et représentant l'étape initiale de l'édification du tumulus; le second horizon comporte 28 tombes à l'inhumation concentrées dans l'aile méridionale du tumulus. Toutes les dépouilles reposent sur le dos en direction ouest-est avec quelques légères déviations - dans un seul cas (M₃₀) cette déviation de l'axe ouest-est s'avère plus accusée. Les fosses rectangulaires sont profondes de 0,20 à 0,77 m, par rapport au sol actuel et semblent appartenir à un horizon funéraire unique. A l'appui d'une telle hypothèse vient le fait que le tumulus ne présente superposition de sépultures. Selon leurs âge et sexe, les dépouilles peuvent être distribuées comme suit: 8 enfants, 2 adolescents, 15 adultes dont 6 hommes, 1 vieillard et 8 femmes. Ce tableau à lui seul témoigne de ce que cette nécropole a dû servir pendant une période relativement longue à une population parmi laquelle - fait surprenant - la mortalité infantile n'était pas grande. Partant de certains éléments de rituel on peut avancer l'idée qu'il s'agissait d'une population chrétienne. Toutes les dépouilles, si l'on excepte celle de la tombe M₃₀, regardent vers l'est. Quelques-unes étaient protégées au nord par une planche parallèle à la paroi de la fosse - c'est le cas de 4 tombes d'enfants, 4 de femmes et 4 d'hommes, distribués dans toute la nécropole. Dans la plupart des cas les bras sont disposés le long des corps, toutefois, les dépouilles de quatre tombes (M₈ - femme; M₉ - adolescent; M₁₁; M₁₅ - enfants) se sont présentées le bras droit le long du corps et le gauche ramené sur le bassin. Il faut relever au sein de cette nécropole le cas particulier, rappelant des réminiscences d'un rituel païen, présenté par cinq tombes où certaines parties anatomiques des dépouilles respectives ont été enlevées à bon escient après l'enterrement. En effet, on a constaté: l'absence du crâne et de l'avant-bras gauche (M₁); une dépouille d'adolescent ne gardait plus que la partie supérieure du corps au bassin (M₂); dans autre cas on n'avait enlevé que la main gauche (la paume, M₅), alors que dans le cas d'une tombe d'enfant (M₂₅) on peut constater que sa main droite a été enlevée sciemment: enfin, une dernière dépouille, celle d'un adolescent (M₁₃) montrait arrachés le crâne et tout son côté gauche. Cette pratique de la mutilation des squelettes est particulièrement frappante et on la retrouve dans un espace relativement large durant le Haut-Moyen Age. Notons des cas analogues trouvés en Dobroudja, à Chilia Veche; en Transylvanie, à Ciumbrud; au Banat, à Ildia et Gornea. Au-delà du Danube, en Yougoslavie, à Vajuga-Pesak, à Trnjane ou dans les contrées voisines de Bulgarie et en Russie Kievienne. Des cas de telles mutilations

intentionnées sont attestés sur le parcours d'une période assez longue (du IXe au XVIe siècles) et on les a mis en rapport avec certaines superstitions et pratiques liées à la croyances aux vampires. L'absence de tout mobilier funéraire, ainsi que le rituel (inhumation) de cette nécropole nous la font dater du Xe siècle. En effet, le caractère birituel des nécropoles des VIIIe - IXe siècles, d'une part, le riche mobilier funéraire des sépultures du XIe siècle, d'autre part, nous fournissent les limites post quem et ante quem de la nécropole qui nous importe. Par ailleurs, nous estimons qu'il s'agissait d'une nécropole à l'usage de quelque communauté chrétienne. Cette présomption repose sur deux arguments; il en découle aussi que cette communauté était roumaine, en effet:

I. Les nécropoles d'inhumation de Bulgarie sont orientées de préférence suivant un axe nord-sud.

II. Ces nécropoles à inhumation de Bulgarie renfermaient aussi des offrandes funéraires - des oeufs ou des os de volaille et de petites bêtes.

Pour ce qui est du tumulus II, il est regrettable que des travaux modernes d'excavation l'aient détruit presque en entier. Ce n'est que dans la moitié occidentale que les fouilles de sauvegarde arrivèrent à récupérer 6 tombes à inhumation, dont 2 remontant à l'âge du Bronze et 4 d'une période largement ultérieure, pouvant être attribuées, vu les similitudes de rite et rituel avec le tumulus I, à l'époque du Haut-Moyen Age.

Une deuxième étape de recherches pratiquées à Sarichioi a comporté des investigations en surface du sol, englobant l'espace compris entre la limite méridionale de la localité et l'île de Grădiște. Ces investigations ont permis la récupération de vestiges datés de plusieurs époques historiques (cf. pl. VIII/1, IX/9, 10), qui complètent le premier répertoire archéologique de cette zone, dû à Irina et Ernest Oberländer-Târnoveanu. A l'occasion de ces recherches on a constaté dans le proche voisinage de la localité actuelle, dans l'éboulement d'un talus, la présence d'une couche épaisse de cendres accompagnées de fragments céramiques et de restes ostéologiques. En vue de récupérer l'information respective, on a procédé à un sondage de contrôle, en y tracant trois cassettes de 4 x 4 m. La stratigraphie attestée sur place répond en bonne partie à celle relevée par les spécialistes précités lors de leur sondage au lieu-dit "La Grădină". Y ont été explorées partiellement une habitation avec foyer et cinq fosses, dont la distribution stratigraphique témoigne de deux horizons d'habitat. La pauvreté des vestiges céramiques, tant sous le rapport quantitatif que sous celui typologique, interdit leur datation exacte. En revanche, l'étude des manches d'amphores timbrées récupérées dans cette zone et inventoirées dans la collection de l'école du voi voisinage a permis la précision chronologique que des deux horizons respectifs comme suit:

- Le premier, qui est aussi le plus récent, a été daté des dernières années du IIIe siècle - première moitié du IIe; on lui a attribué les fosses 1, 2, 5.

- L'autre horizon, le seul surpris par les premiers explorateurs du site, se place entre les années 340/330 et 270/260 a. Chr. Nous lui avons attribué l'habitation dotée d'un foyer, ainsi que l'ensemble rituel comportant une fosse en partie couverte d'une plate-forme pierrée.

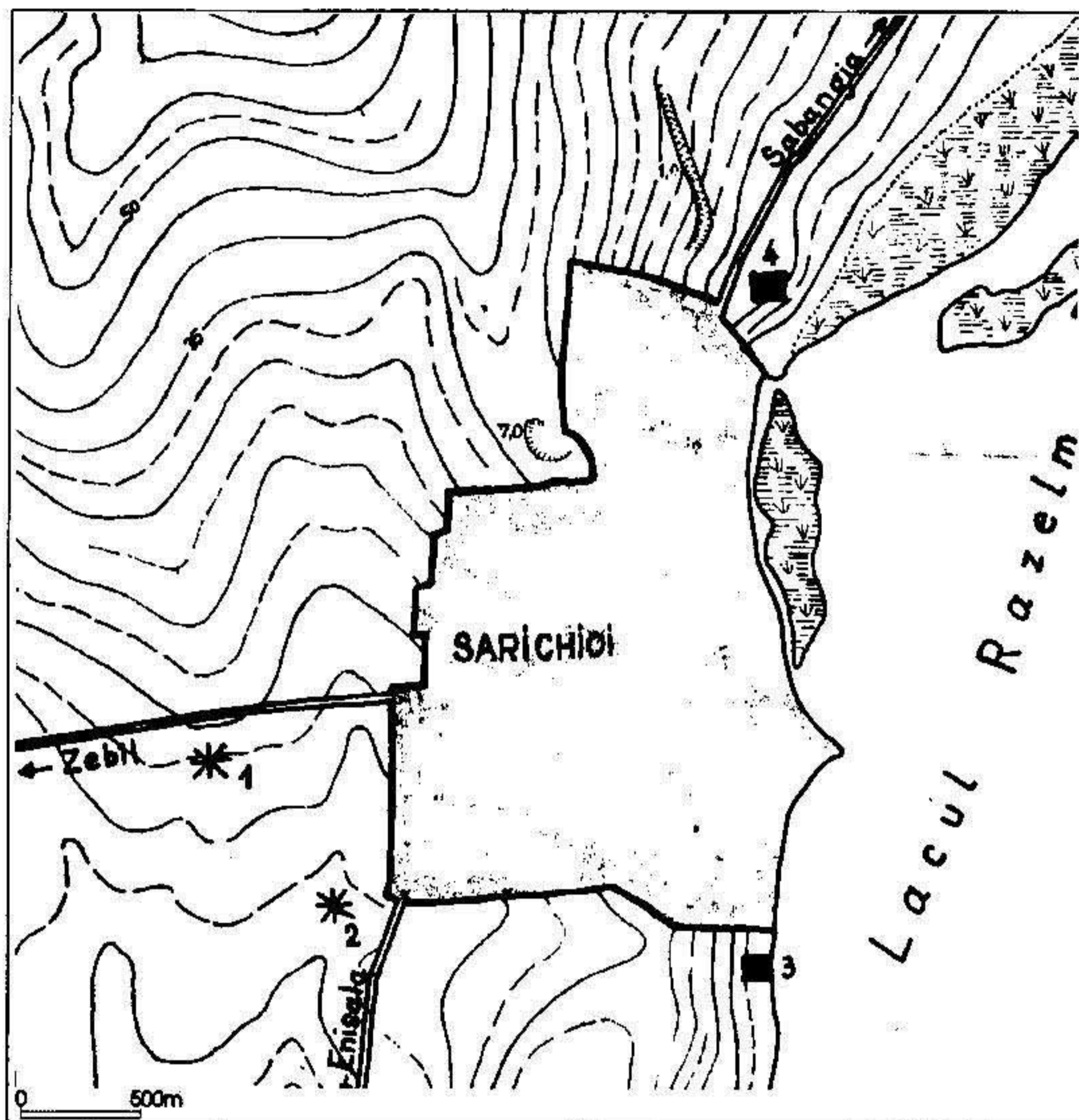
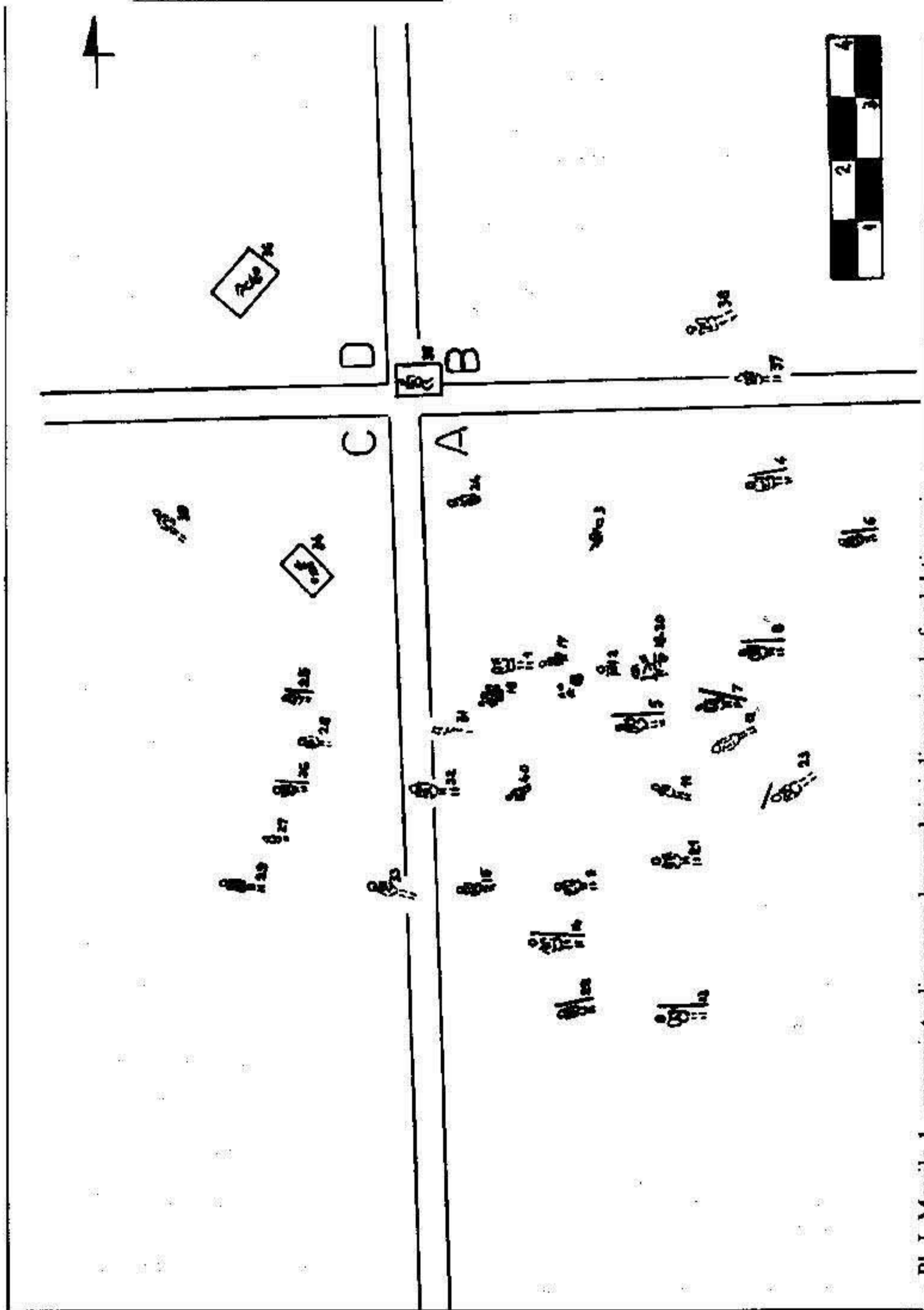
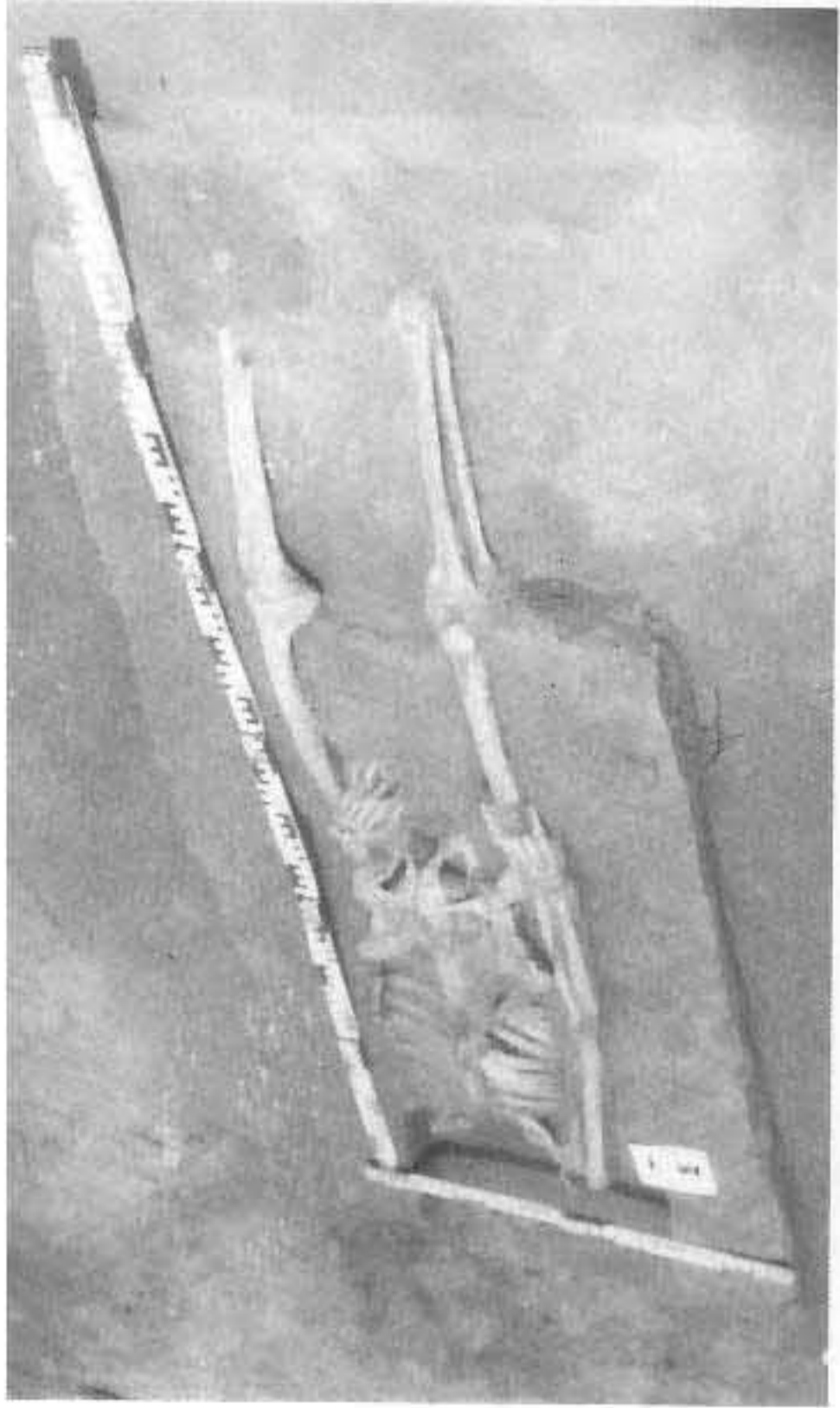

Fig. 1. Sarichioi. Amplasarea săpăturilor din anul 1988: 1 - movila 1; 2 - movila 2; 3 - așezare getică; 4 - necropolă medievală.

Fig. 1. Sarichioi. 1988 - le plan des fouilles: 1 - le tumulus 1; 2 - le tumulus 2; 3 - l'établissement gétique; 4. la nécropole médiévale.

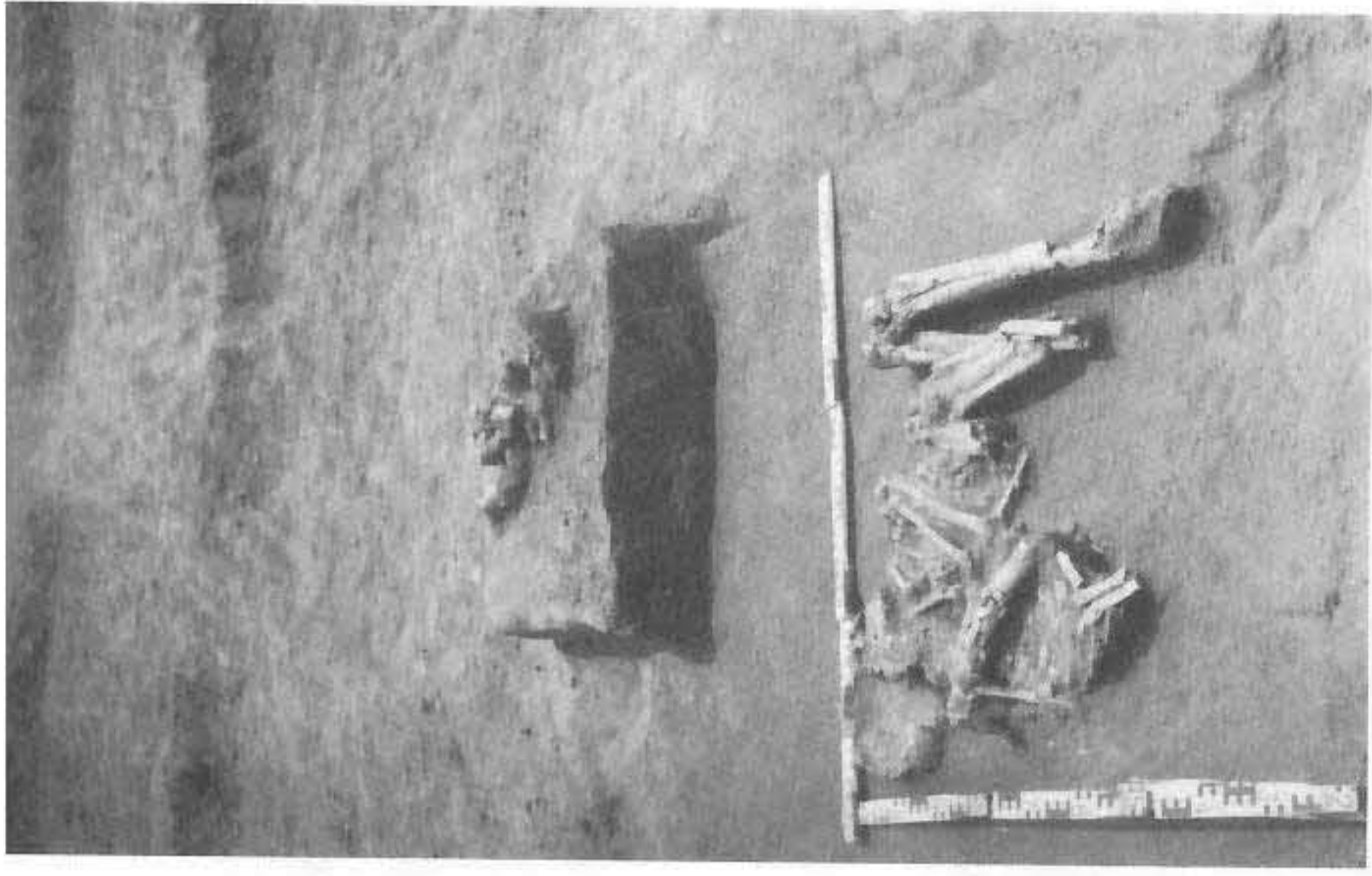
Pl. I. Movila 1 - morminte din epoca bronzului și din perioada feudal timpurie.
 Pl. I. Le tumulus 1 - les tombes de l'Age du Bronze et du IXe - Xe siècles.

1

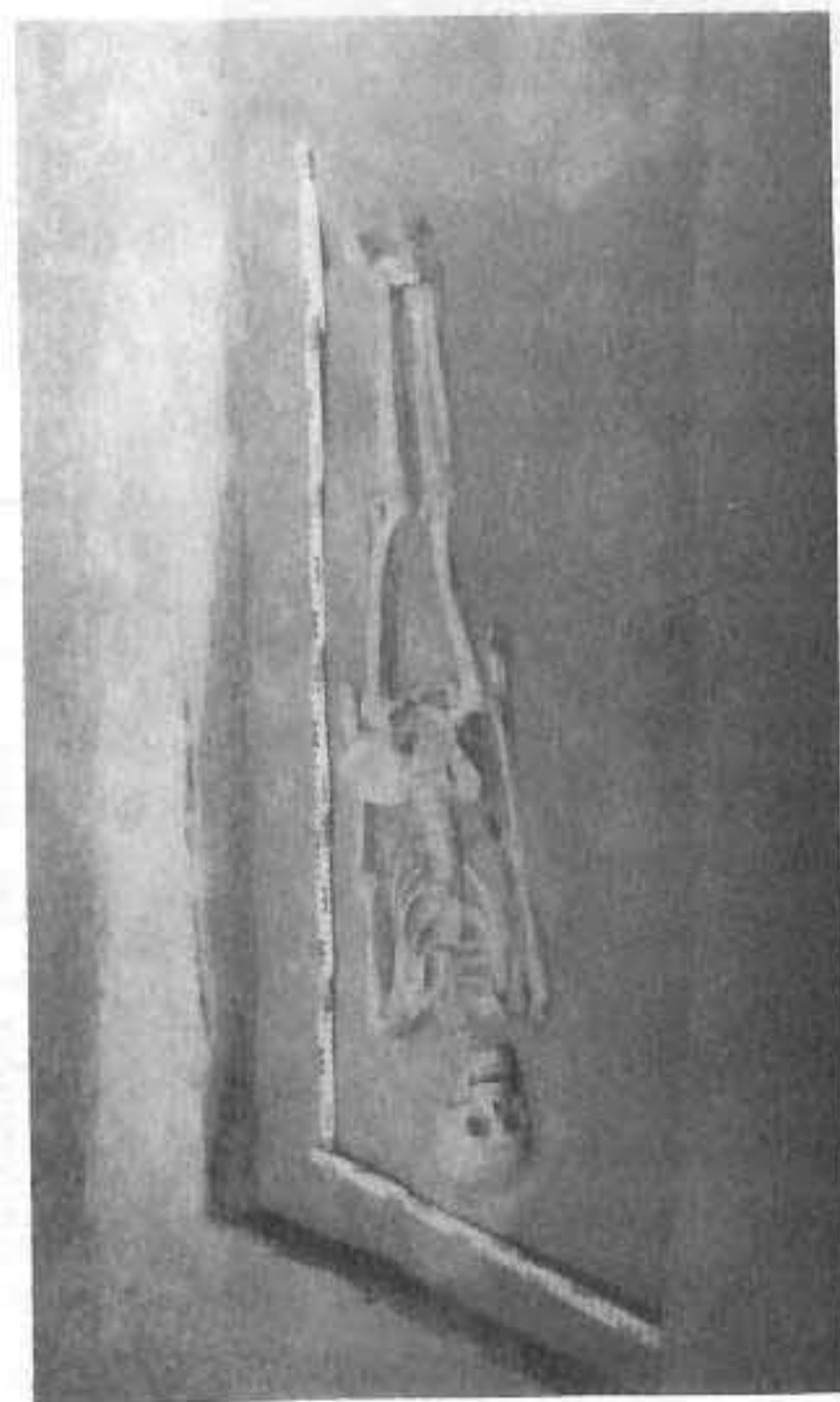
2

3

Pl. II. Mormila 1 - detalii de morminte: 1 - 2 - epoca feudal-timpurie; 3 - epoca bronzului.

Pl. II. Le tumulus 1 - les images des tombes: 1 - 2 - IXe - Xe siècles; 3 - l'Age du Bronze.

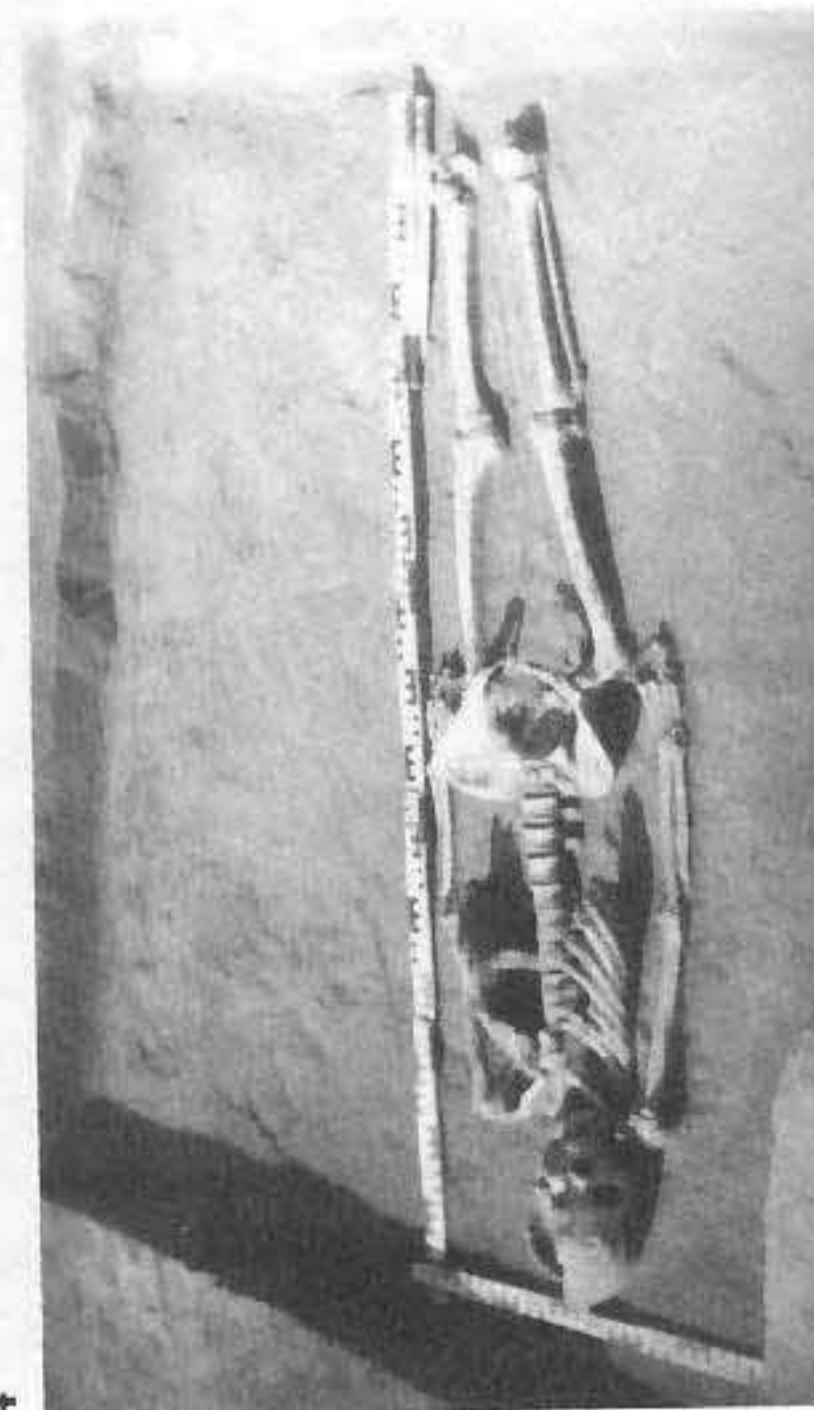

4

5

6

7

Pl. III. Movila 1; 4 - 7 - morminte din epoca feudal timpurie. ♦ Pl. III - Le tumulus 1; 4 - 7. IXe - Xe siècles.

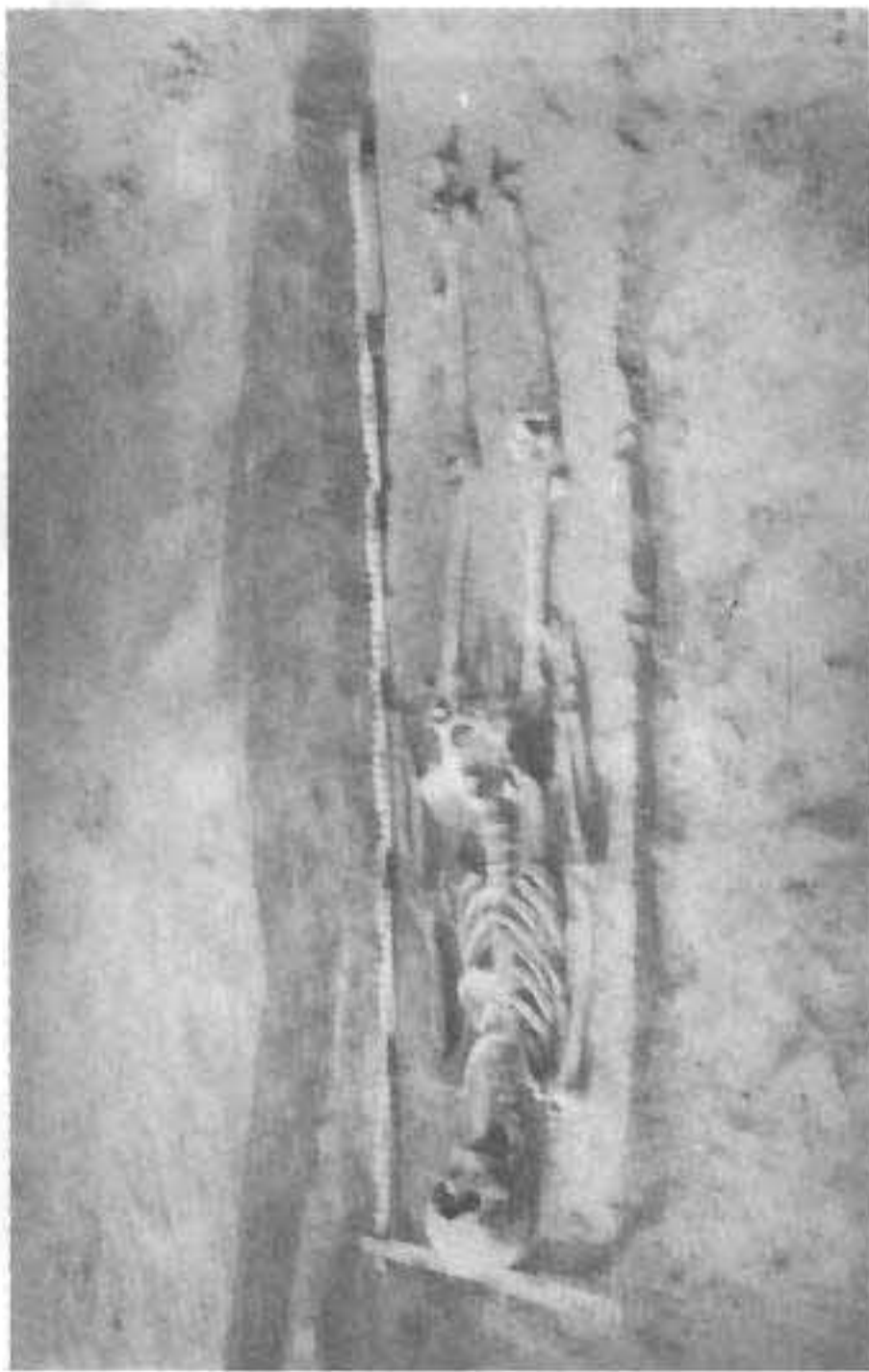
8

10

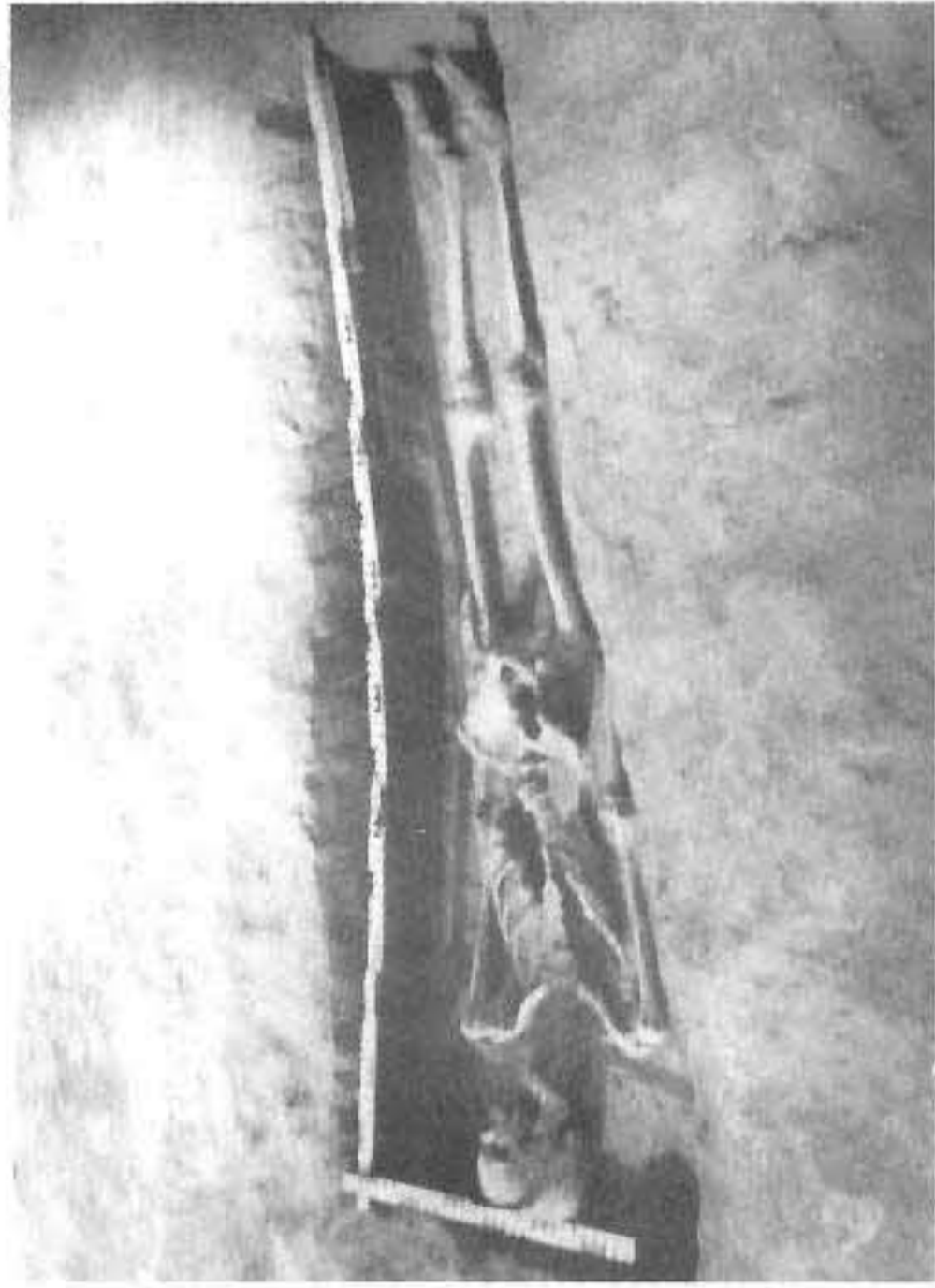
9

13

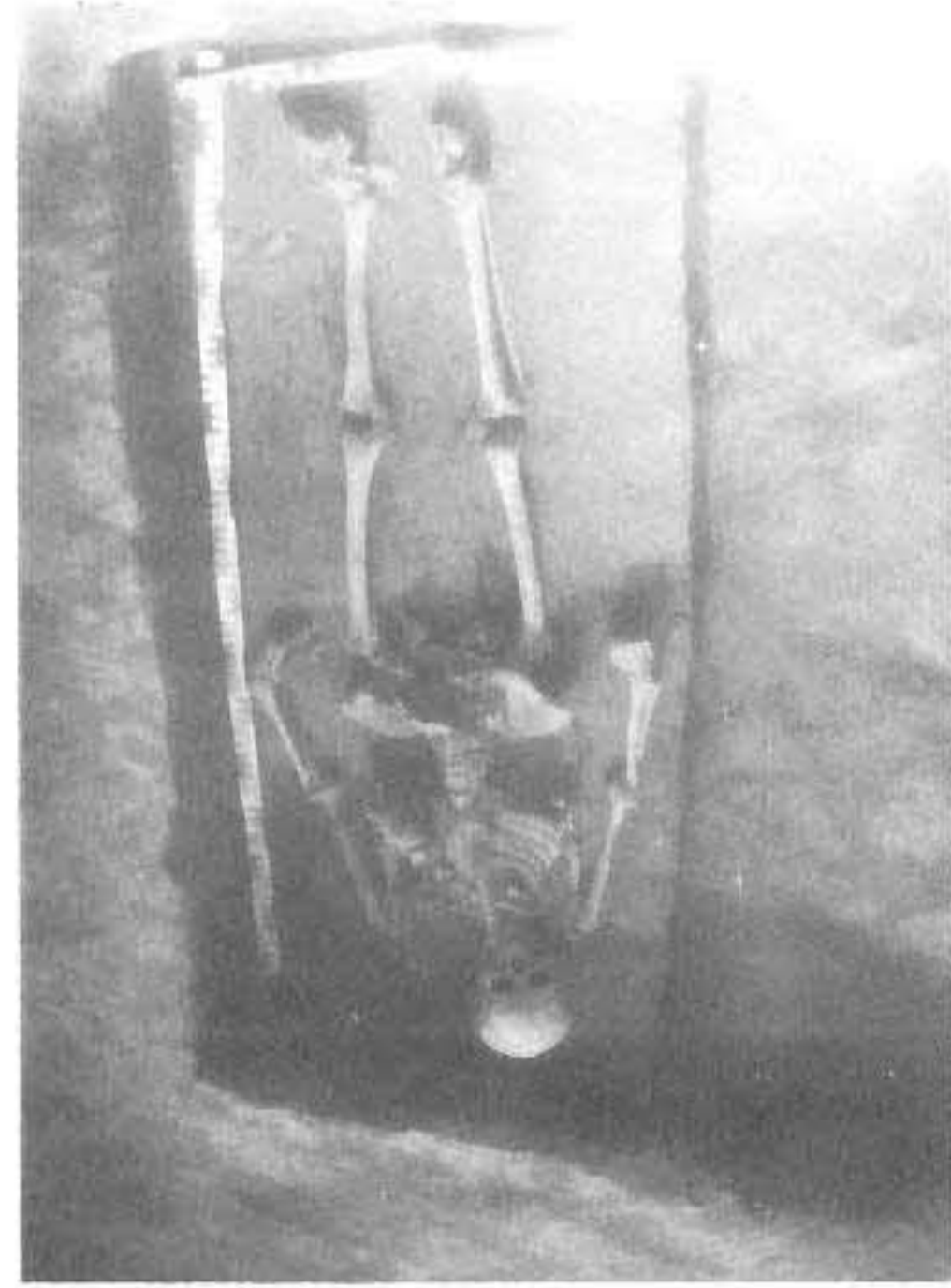

Pl. IV. Movila 1; 8 - 10 și 13 - morminte din epoca feudal timpurie. ♦ Pl. IV. Le tumulus 1; 8 - 10 et 13 - IXe - Xe siècles.

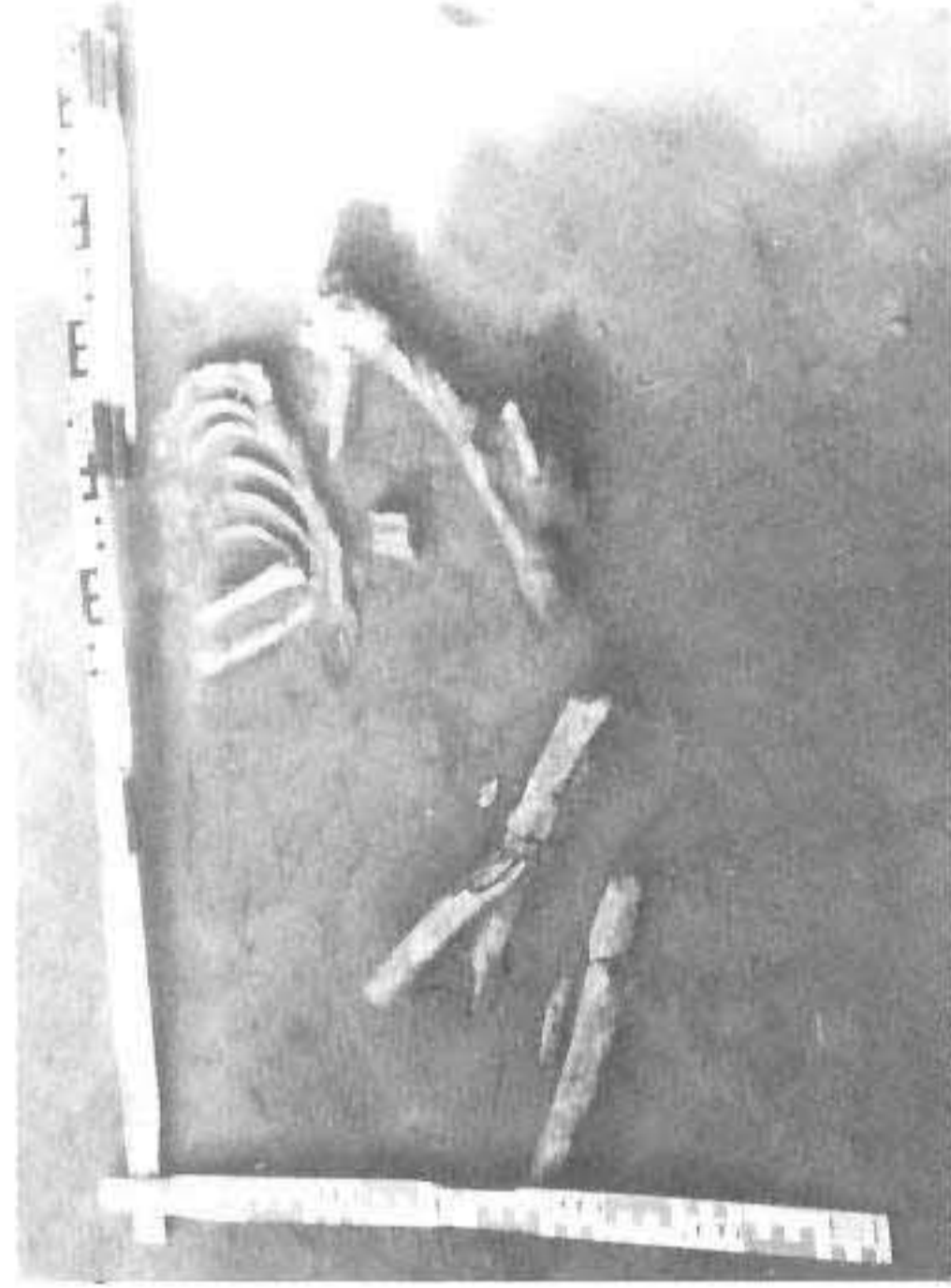
14

16/a

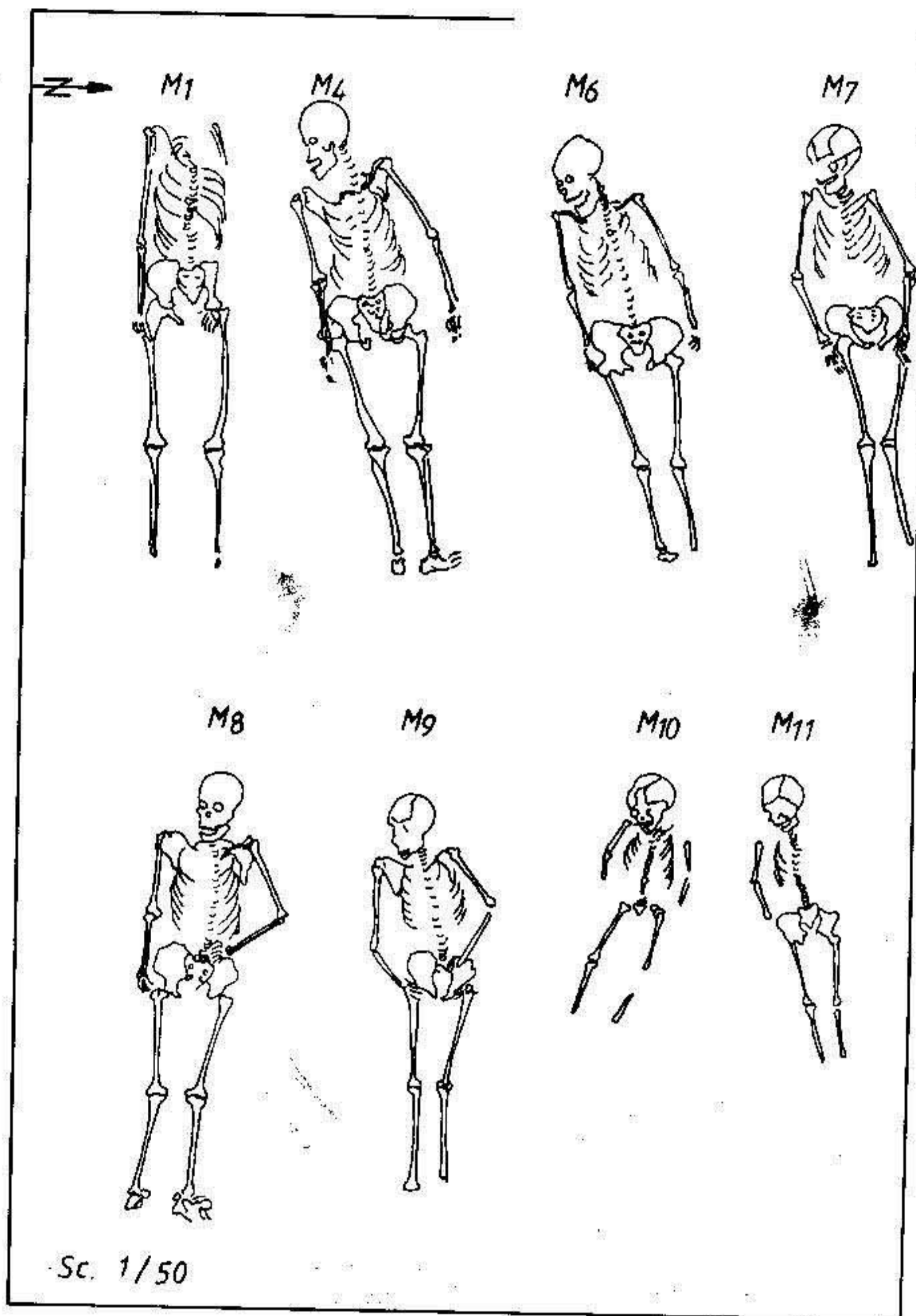
16/b

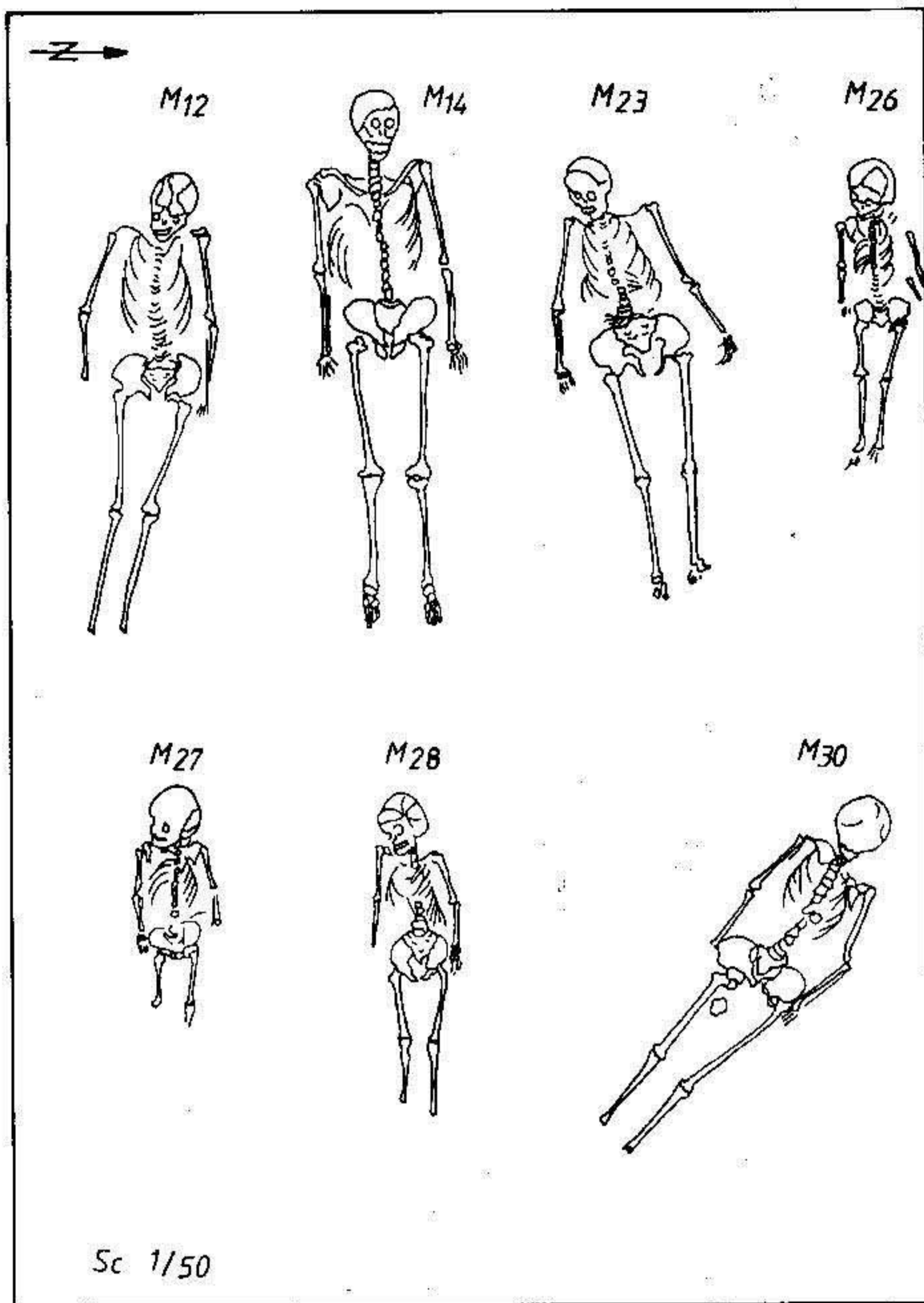
Pl. V. Movila I; 14 și 23 - morminte din epoca feudal timpurie; 16 a/b - mormânt din epoca bronzului.

Pl. V. Le tumulus I; 14 et 23 - IXe - Xe siècles; 16 a/b - l'Age du Bronze.

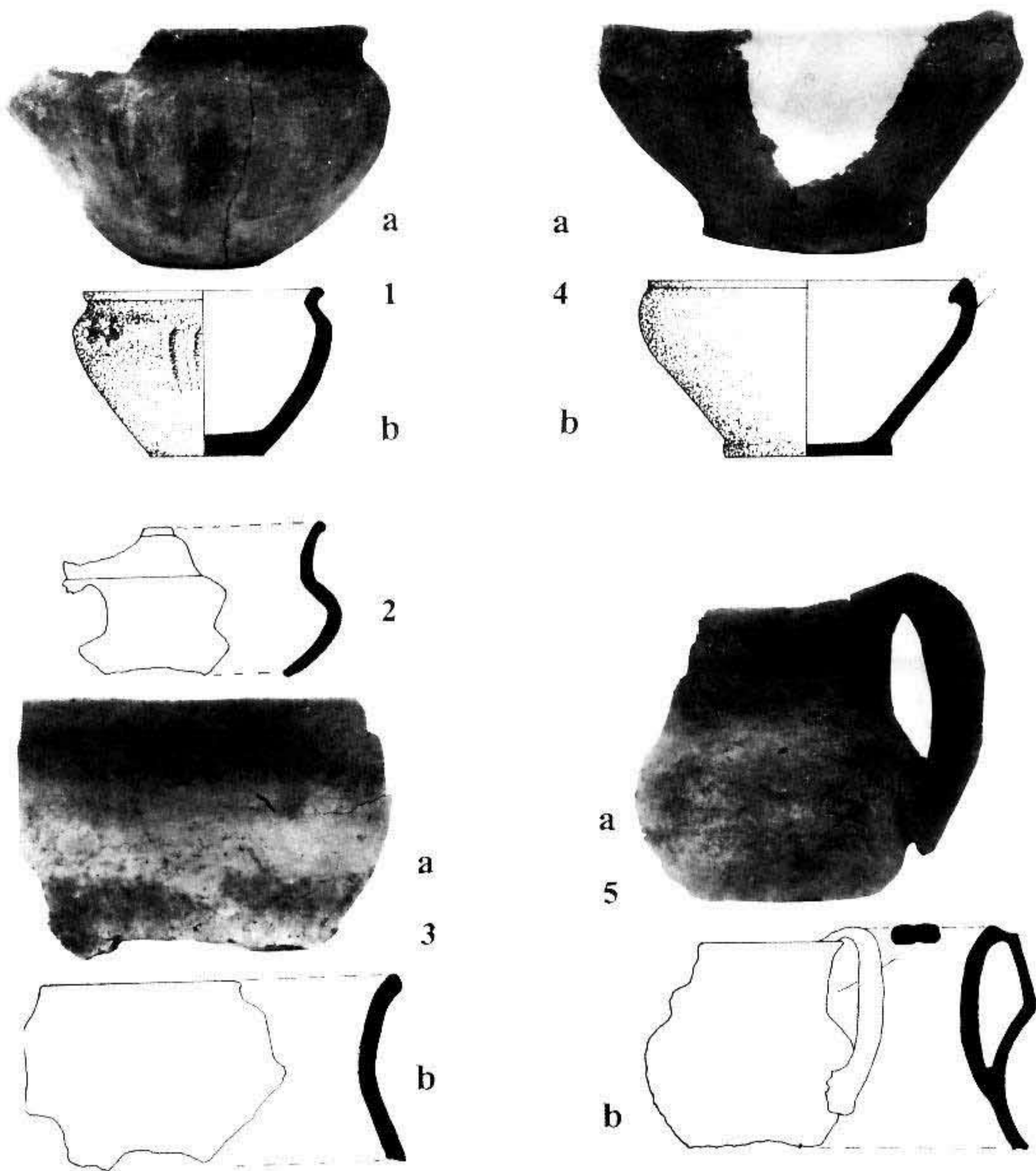
23

Pl. VI. Movila 1 - morminte feudal-timurid.
 Pl. VI. Le tumulus 1 - les tombes de IXe - Xe siècles.

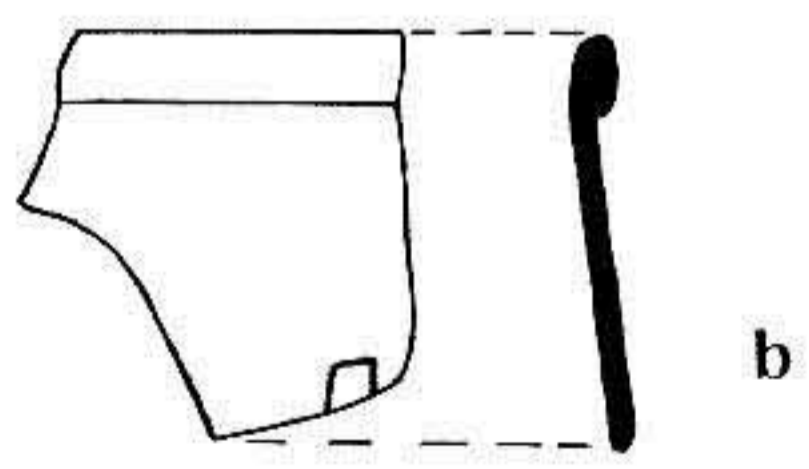
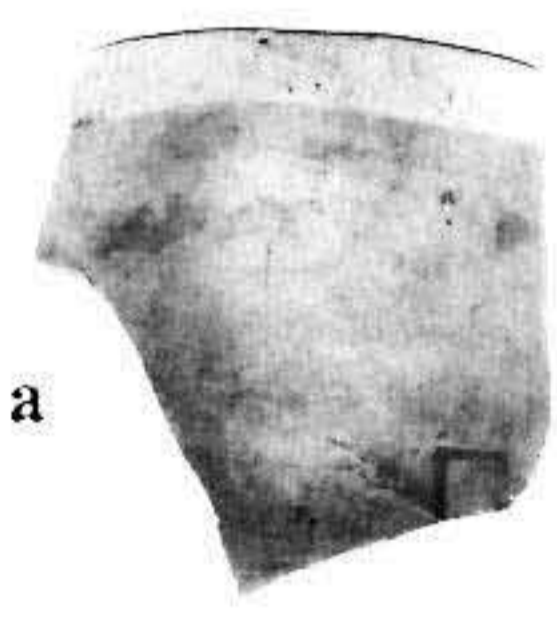
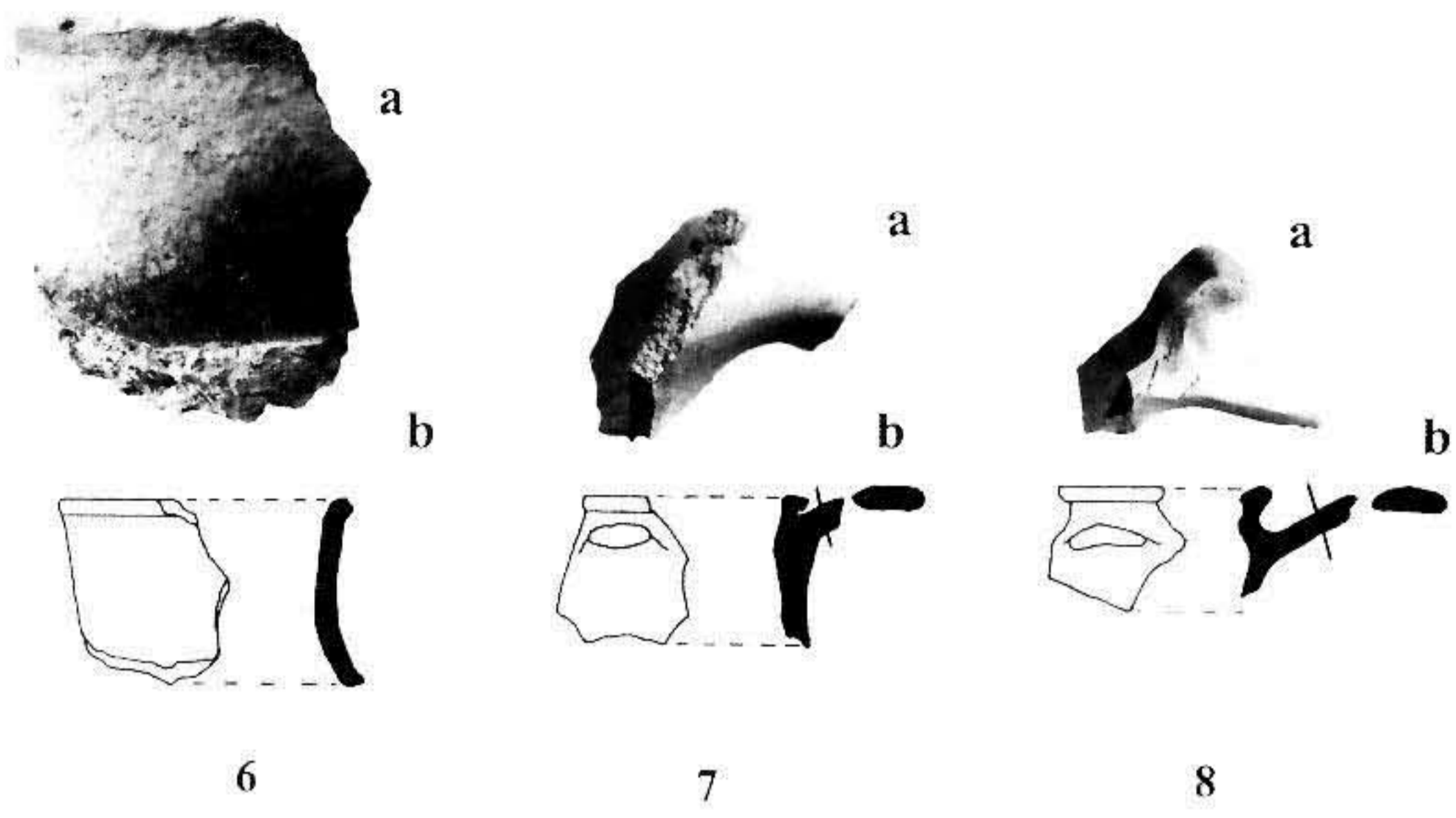

Pl. VII. Movila 1 - morminte feudal-timpurii.
 Pl. VII. Le tumulus 1 - les tombes de IXe - Xe siècles.

Pl. VIII. 1 a, b - vas descoperit întâmplător "La bursuci" - epoca bronzului; 2 - fragment ceramic, descoperire întâmplătoare - Babadag III, punctul "La grădină"; 3 - fragment vas din sondaj Latène, aşezare sec. IV - II - malul lacului Razelm; 4 a, b 5 a, b - vase lucrate cu mâna rezultate din sondajul în aşezare.

Pl. VIII. 1 a, b - le vase de l'Age du Bronze découverte au lieu-dit "La bursuci"; 2 - le vase Babadag III, découverte au lieu-dit "La grădină"; 3 - 5 - les découverts de l'établissement gétique.

11

Pl. IX. Așezare indigenă - tipuri ceramice; ♦ Pl. IX. La céramique de l'établissement gétique.